

CSALÁD ÉS IFJÚSÁG

(Somlai Péter)

Rögtön történelemmel kezdem, de Lukács Péterrel ellentétben (ő csak a hatvanas évekig ment) én jóval messzebbre megyek vissza. A kamaszkorról lesz szó, és a posztadoleszcenciáról, legalábbis arról, amit így tárgyal a szakirodalom, tehát a kamaszkor meghosszabbodásáról és hogy érzékeltessem, hogy mi mindent jelent ez a meghosszabbított kamaszkor, és hogy milyen volt egykoron, éppen ezért fogok nem a hatvanas évekig, hanem egészen Petőfi Sándorig visszamenni.

Az ő Tündéralom című költeményéből szoktam mindig idézni, és itt is hadd idézzem azt a néhány sort: „Ó, lassan szállj, és hosszan énekelj, haldokló hattyúnk, szép emlékezet.” Ez magában véve gyönyörű. „Nem voltam többé gyermek, s nem valék még ifjú, ez az élet legszebb éve. Mint legszebb perc, midőn a hajnalégről az éj kárpítja félig van levéve.” Ennyi az idézet. Tehát egyetlen év, ez volt az élet legszebb éve. A gyerekkor és a felnőttkor között egy év: ez volt valamikor a kamaszkor. Ilyen rövid volt, és elég sokáig, főleg a huszadik század végén, pontosan a hatvanas évek végétől lehetett felismerni, hogy ez már nem így van.

Ez a rövid kamaszkor borzasztó viharos volt, nagyon megrázkódtató mind a kamaszok, az egyének, mind a körülöttük levő szülők, testvérek és mások számára, de ez a vihar gyorsan jött, és aztán elmúlt, és az, aki még egy évvel azelőtt gyerek volt, felnőtté vált. Felnőtté vált, de ez ma nem így van. Ma ez nem ilyen, ugyan viharos, de a viharok egyrészt tovább tartanak, másrészt többszörösek és az egész kamaszkor rendkívüli mértékben megnyúlt.

A megnyúlás részben azért történt, mert korábban kezdődik. A történeti demográfusok tudják, hogy az 1900-as évek elején a lányok első menstruációja valamikor a 14. életévhez közelebb esett, tehát már elmúltak 13 évesek, amikor bekövetkezett. A fiúknál még később következett be a biológiai érés, inkább úgy 15 éves kor körül. Ez 100 év alatt több mint két évet csökkent, tehát több mint két évvel korábban kezdődik a kamaszkor, de mikor ér véget? Ez itt a nagy kérdés. Mikor lesz valakiből felnőtt? Én most négy olyan dimenziót fogok kiemelni, amiben a felnőtté válás jól értelmezhető és majd fogják látni, hogy ezt a négyet két csoportra osztom.

Az egyik, amikor az embernek gyereke lesz. Amikor a lányok először szülnek, és a fiúknak megszületik a gyerekük. A második ilyen dimenzió az, amikor a kamasz elköltözik otthonról, saját háztartása lesz, saját lakása és ott kezd önálló életet. A harmadik az, amikor befejezi a tanulmányait és elkezd dolgozni. Itt már érzékelhető, hogy valami nagy változás van mondjuk a 100 évvel ezelőttihez képest, de erre mindjárt kitérek, mindjárt elmondom, hogy miért fontos ez. És a negyedik – ezt tulajdonképpen előbb kellett volna mondanom – a házasságkötés. Házasságkötés vagy tartós párkapcsolat. Ez a négy nem egyforma.

A négy dimenzióból a legelső az, ami irreverzibilis. Ha az embernek gyereke van, akkor gyereke van. A huszadik században az történt, hogy a csecsemőhalandóság minden fejlett országban jelentős mértékben csökkent, tehát az esetek többségében a megszületett gyerekek életben maradnak, és azt nem lehet visszacsinálni. Ha az ember egyszer szülővé vált, akkor onnantól kezdve szülő. Ezzel szemben a másik három dimenzióban irreverzibilisek lettek az események. Olyasmik, amik korábban évszázadokig ugyancsak olyannak tűntek, meg olyanok is voltak, hogy nem lehetett visszacsinálni őket. Ha egyszer valaki befejezte az iskolát, akkor befejezte, nem kezdte újra. Egyáltalán volt olyan, hogy befejezni? Ma nem világos, hogy attól, hogy nekem van egy valamilyen oklevelem, kitanultam egy szakmát, és elkezdtem dolgozni szakmunkásként, hogy azt befejeztem. Igen, valamit befejeztem, de a normál biográfiában, az életpályában ez nem szükségképpen egy végállomás. Ez újrakezdhető, újraindítható: továbbtanulhatok vagy átképezhetem magam, történhetnek dolgok. A pályaválasztás, ami az esetek nagy részében valamilyen oklevél megszerzésével vagy az iskola befejezésével függött össze, nem feltétlenül végérvényes dolog. Ez is újrakezdhető, változtatható. Tehát módosítható. Az életpályában ez sem jelenti feltétlenül a felnőtt kor elérését. Kamaszként dolgozhatok valamit, ráadásul, miközben dolgozom, még tanulhatok is. Tehát a tanulás és a munka nem szekvenciális változások, nem az a helyzet, hogy először az egyiket kell befejeznem, és aztán kezdem el a másikat, hanem párhuzamosan folynak és folyhatnak nagyon sokáig. A harmadik ugye a párválasztás. A párválasztás – házasságkötés. Az emberiség valószínűleg sosem ismerte azt az időszakot, amiről ma konzervatív körökben gyakran azt mondják, hogy bezzeg, valamikor nem volt válás, nem volt házasságbomlás, és olyan egészségesek és intaktak voltak a házasságok – ez mese, ilyen nem volt sohasem. Az igaz ugyan, hogy a válás, pontosabban a házasság felbontásának állami hatóság vagy bíróság előtt történő lebonyolítása nagyon sokáig nem létezett. Ez kétségtelen. De házasságok felbomlottak mindig is. Ennek ellenére azt kell mondanom, hogy a házasságkötés kapcsolódott – most megint ezt a kifejezést használom – szekvenciálisan a biográfiában, az egyéni életútban más olyan változásokhoz, például a saját lakáshoz, a munkavállaláshoz, a keresővé váláshoz és így tovább, vagy pedig ugye nagyon sokszor az első terhességhez, azért kellett gyorsan megházasodni. Az életút szekvenciális menete abból állt, hogy a kamaszkor lezárultával több változás következett be az egyén életében, és ezeknek a változásoknak a nyomán ő felnőtté vált.

Ma egy olyan világban élünk, ahol nagyon sok minden visszacsinálható, amikor fiatalok, akik elköltöztek otthonról, a szüleiktől, visszaköltöznek. A szülők örülnek, ha minél tovább otthon van a gyerekük, és nem bánják, ha visszaköltözik, amikor – ahogy említettem – egyidejűleg dolgoznak és tanulnak, az egyiket abbahagyják, és a másikat folytatják. Nagyon sokféle ilyen változás van. És persze az az első dimenzió, ami továbbra is irreverzibilis, és amit én a jelen korban amúgy is a felnőtté válás legfontosabb mozzanatának tartok, hogy gyereke lesz valakinek, hogy szülővé válik.

Azt hiszem, a szülővé válás és a felnőtté levés valahogyan szorosabban kapcsolódik össze – ez csak egy ilyen hipotézis, amit mondok –, mint a korábbi évszázadokban, te-

hát nem olyan egyértelműen datálható, nem lehet olyan pontosan és egyértelműen kijelölni az életútban, hogy hol volt az, ahol befejeztem, és hol volt az, ahol elkezdődött a felnőttkorom. Átmenetek vannak, és ezek az átmenetek rendszerint megterhelik az egyén személyiségét, nagyon bonyolulttá teszik az identitásproblémát, és igen bonyolulttá teszik azt a kapcsolatrendszert, azt a mikro kapcsolati rendszert, amiben a változások végbemennek: a családtagok, a fontosabb partnerek, felnőttek és gyerekek, akik kapcsolatban állnak az egyénnel.

Persze az életútváltozás nemcsak a kamaszkorban ment végbe, tehát ha összehasonlítjuk a huszadik század végének biográfiáit a huszadik század elejének biográfiáival, akkor más életszakaszokban is fontos változásokat látunk, például az idős korban is nagyon fontos változások láthatók azért, mert kitolódott az átlagos élettartam ebben az évszázadban igen jelentősen. A huszadik század elején a születéskor várható átlagos élettartam férfiaknál nem érte el a 40 évet és ma Magyarországon is 60 év körül van már, és a fejlettebb országokban jóval több ennél. Tehát egy hosszabb élettartamon belül kell elképzelnünk azt, hogy volt régebben egy vagy két év, ami a gyerekkor és a felnőttkor közé esett. Most ez kitolódik ugyan, de ami utána jön, az jóval tovább tart. És az is átstrukturálódott. Vagyis a kamaszkor mai problémái azok az élettartam megnövekedésén és a biográfia, az egyéni életutak szerkezetének megváltozásán kapcsolódik ahhoz a jelen társadalomhoz, és kultúrához, amiben élünk.